

40/111
0-88

سەھىھ
پەقەت مەدەنىيەت
سەنئەتاتىمىز

ۈسكى
قارا قاپلىق
جاز شۇ

УС/КК)

Ө-88

ӨТЕГЕНОВ Қ., ИСМАИЛОВ Қ.

Е С К И

ҚАРАҚАЛПАҚ НАЗАРЫ

Мектеп оқытушылары және өз бетінше
үйренушілер үшін қолланба

Жууалы/редактор/ мұқаррир: Хәмидо Х.Х., филология
илимлеринин докторы

Қарақалпақстан Халық Билимендириу
министрлиги тастыйықлаган



Некис -- "Билим" -- 1992

Өтегенов Қ., Исмаилов Қ. Ески қарақалпақ
жазығы /мектеп оқушылары хәм өз бетинше
үйренетушилер ушын қолланба/.

Ред. Т.Сейтов. "Билим" - 1992 ж 64 бет.

0 4306020/200 - 298 - 92
М -- 36I /06/ - 92

© "Билим" баспасы - 1992

А Л Ғ Ң С Ө З

Дыққатынызға усыйылып отырған "Ески қарақалпақ жазыуы" оқылығы араб әлипбесин бірқанша әсирлерден бери қолланып өз мүлкине жаратқан қарақалпақ халқының тарихий әлипбесин үйреніудің бири-ши қәдем болып есағланады. Биз буңда араб әлипбесинин ҳариплерин үйреніу менен бирге, тек қарақалпақ тилине тән болған ҳарип-еслер де өз көринисин табыуы үшін бул әлипбеге 1921-жылғы реформадан кейин ендирилген өзгерислерди бердик. А ап айтқанымызда, араб әлипбесинде 28 ҳарип болса, бизин бул оқылығымызда 32 ҳарип бар. Араб әлипбесинде бар, бирақ қарақалпақ тилинде тек араб-парсы тиллеринен кирип келген сөзлерде қолланылатуғын ҳариплерди көрсетип өттик. Бул ҳариплер саны 32 деп айтылған қарақалпақ әлипбесинен тыс. Басқа түркий халықларда, мәселен, өзбек, қазақ халықларының реформаланған әлипбеси 32 хәм 34 ҳариптен ибарат, бирақ қарақалпақ тилинде ҳариплер саны 32 болған менен сапа жағынан басқа халықтың 32 ҳариптен ибарат әлипбесинен өзгеше. Бул оқылықта диакритик белгилер яғни жазыуда қолланылатуғын қатар асты, үсти хәм басқа да ҳәр түрли мәни аңлататуғын белгилердин тәрийши берилди.

Оқылықтын кейинге машқ үшін текстлер берилди. Оқылықты дүзиуде араб әлипбесинин революциядан бурын түркий халықлар үшін арналған оқылықларының хәм хәзирги дәуирде шығып атырған хәртүрли методикалық қолланба, оқылықлар дүзиу тәжирийбелери еске алынды.

Әлбетте, бул оқылық қарақалпақ тилинде шығып атырған усы тараудағы қуыслардың биришилериен, сол себепли кемшиликлердин болыуы сөзсиз.

Оқылықтын араб имласындағы тек тлерди Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университетинин араб филологиясы бөлиминин талабасы Идрисов Әбдисәлим көширди. Ол үшін биз өз миннетдаршылығымызды билдиремиз.

Усыныс, пикирлериниңизди мына адреске ялбарыуызди соранамиз:
Нөкис, К.Маркс көшеси, 9.

МУАЛЛИМЛЕР.

Араб алипбесиндеги 28 ҳарип 19 белгиден ибарат болып бул белгилердин астына устане бир, еки, үш нокат қойыу арқаты 28 ҳарип жасалған. Ҳариплерди дурис анлауда нокатлар саны ҳам олардын турған орны айрықла дыққатқа ийе.

Ал 1921-жылғы реформадан кейин Орта Азия халықларынын араб алипбеси тийкарында дүзген алипбелеринде ҳариплер са ч ҳарқыйлы. Өзбек тили алипбесинде 32 ҳарип, қазақ тили алипбесинде 34 ҳарип, қарақалпақ тили алипбесинде 32 ҳарип.

Воқарыда айтылған 19 белгинин көриниси төмендегилер:

ا ب ح د ر س ص ط ع
ف ق ك ل م ن و ه ل ا ي

Араб алипбесиндеги төмендеги ҳариплер төрт секилге ийе болып олар езинен алдынгы ҳам кейинги ҳариплерге қосылып жазылады. Бундай ҳариплерди муттасия /қосылған/ ҳариплер деп атайды.

ب پ ت ث ج چ ح خ س ش ص
ض ط ظ ع غ ف ق ك ك ل م ن ه ي

Араб алипбесиндеги төмендеги ҳариплер еки секилге ийе болып езинен алдынгы ҳарипке қосылып, кейинги ҳарипке қосылмай жазылады. Бундай ҳариплер муфассыл /айрылған/ ҳариплер деп атайды.

ا د ذ ر ز ژ و

Араб алипбесиндеги төмендеги ҳәрипләр қатар сызығынға жазылады:

اب پ ت ث ش ر ذ ط ظ ف ك گ ه

Қатар сызығының да астына төмендеги ҳәрипләр жазылады.

ج چ ح خ د ذ ر س ش ص ض
ع غ ق ل م ن و ی

Биринчи сабақ.

/әлиф/ араб әлипбесинин Биринчи ҳарибн болып ҳәзирги қарақалпақ тилинде қолланып жүрген рус әлипбесинин /а/ дауысын береди. Бул ҳарип сөзде еки түрде ушырасыуы мүмкин 1/ жеке ҳалда ҳам 2/ әзинен алдын келген ҳарип пенен қосылып жазылуы ҳалында.

1/ Жеке ҳалда:



Бул жағдайда ол ҳеш ҳарип пенен қосылмайды.

2/ Әзинен алдын басқа ҳарип келгенде:



Бул жағдайда ол әзинен алдын келген ҳарип пенен қосылып, тиркелип жазылады яғни оған оң жаққа қараған иймекше менен тиркеледи.

/ба/ араб әлипбесинин екнши ҳарибн болып қарақалпақ тилинде /б/ дауысын Середи. Бул ҳарип сөзде тәрт түрли ҳалатта ушырасады.

1/ жеке ҳалда:



2/ сөз басында:



Бул жағдайда ол әзинен кейин келген ҳарип пенен тиркелип жазылады.

3/ сө ортасында:



Бул жағдайда бул ҳарип еки тәрәптен келген ҳариплер менен те тиркелип жазылады.

4/ сөз ақырында:



Бул жағдайда ол әзинен алдын келгеч ҳарип пенен тиркелип жазылады.

Шыңтыу: Усы еки тәрәптин жеке ҳам де сөз басында, ортасында, ақырында келген секиллеринин ҳәр қайсысын бир бетке толтырып жазың.

Енди усь еки ҳарипти қосып жазайық: Егер /ба/ ҳарибн менен /әлиф/ ҳарибнн қосып жазбақты болсақ онда әуел /ба/ ҳарибннн сөз басындағы секидин аламыз ҳам орн /әлиф/ ҳарибнннн әзинен алдын келген ҳарип пенен қарилатурын екнши секидин аламыз.

ب + ا = با

Ал /әлиф/ хәрибине **ب** /бә/ хәрибин қоссақ онда өзинен кейин келген хәриптерге қосылып жазылмайтуғынлықтан бул еки хәрип-тинде жеке секиллери жазылады:

$$اب = ب + ا$$

Еңия усы еки хәрипти қосып жазып үйренейик.

Араб әлипбеси менен жазылғанда хәриплер хәртүрли жағдайда яғни жеке сөз басы, ақырында келгенлерине қарап түрличе жазылуына байланысты сөзде бираз жыйнақы болып жазылады.

$$با = ا + ب$$

Сол себепли хәрип үтрениушилерге жеңил болуы үшін мисалларды биз

әуел хәриппе-хәрип толық

жазып, кейин сөзде жыйнақы

келетуғын түрин жаздық, теңдик белгисинен кейинги жазылған сөз сол қосылып жазылған тури.

$$بابا = ا + ب + ا + ب$$

Араб әлипбесинде сөзлер оннан шепке қарай жазылатуғынын хәм оқылатуғынын есте тутуы керек. Ал рус әлипбесинде керисинше. Сол себепли араб әлипбеси менен жазылған сөзлердин рус әлипбесиндеги хәриптер /сеслер/ менен оқылуын транскрипция арқали бергенде бул сөз араб әлипбесиндеги оннан солға, ал рус транскрипциясында шептен онға қарай жазылады хәм оқылады. Сөзлердин русша транскрипциясы қатардык астина бериледи.

$$اب = ب + ا$$

Егер **ب** /бә/ хәрибин үш рет қатары қосып жазсақ:

$$بيبي = ب + ا + ب + ا + ب = ب + ا + ب$$

Иоқарыдағыдай жазуға ийе боламыз:

ШЫҒЫҢУ: Усы еки хәрипти қосып тәиірарлап жазып тәптердин бир бетин толтырын.

Екинчи сабақ.

ت /те/ хариби хазирги караалпак тилиндеги қолланып жүрген рус әлипбесиндеги /Т/ дауысын береді. Бул харип те өзиниң сөзде келиуи бойында төрт секилге ийе:

Жеке ҳалда:	ت	ت	ت	ت	ت
Сөз басында:	ت	ت	ت	ت	ت
Сөз ортасында:	ت	ت	ت	ت	ت
Сөз ақырында:	ت	ت	ت	ت	ت

• Енди ҳариллерин қосып, қурап сөз жазайық:

ا ب ت

ت ا ب ا = ت ا ب ا

ا ت

ا ب ا ت = ا ب ا ت

ا ت ا

ب ا ت = ا ت

ЕСКЕРТИШ: Мысаллар арасындағы теңлик белгисиниң оң жағындағы арабша хариpler ол ардын жеке ҳалында келиуи бойынша, ая шеп жағындағысы олардын сөзде қосылып жазылып келетуғын жағдайды көрсетеді.

ШЫҢҒЫШ: ت харибиниң жеке формасын сөз басында, сөз ортасында, хәм сөз ақырында келетуғын формаларының хәрқайсысын дәл-тердин бир белгине сулуўлап толтырып жазың.

ШЫҢҒЫШ: Усы жоқарыда етилген үш хариптен қуралған сөздеди қайта-қайта жазың.

Үшінші сабақ.

Л /ләм/ хәриби хәзирги қарақалпақ тилинде қолланып жүрген рус әлипбәсиндеги /Л/ дауысын береди. Бул хәрип сөзде төрт түрли көринисте ушырасады.

Әке қалда:

Л Л Л Л Л Л

Сөз басында:

Л Л Л Л Л Л

Сөз ортасында:

Л Л Л Л Л Л

Сөз ақырында:

Л Л Л Л Л Л

тала

قالا

тал

ت ال قال قال

бала

بالا

бал

ب ال = بال = بال

Л /ләм/ өзинен кейин келген маңдай секилге ийе болады: деп аталады хәм -ла- деп оқылады.

А /әлиф/ хәриби менен қосылып маңдай секилге ийе болады: бул хәрип қосымтасы: "ләмәлиф"

лала.

لا لا = لالا

бала

بالا

тала

قالا

ала

الا

атла

اتلا

ата ала ат ал

اتالات ال

атлат

اتلات

ата бала, ат ал

اتابالا ات، ال

Төртинчи сабақ.

ن /нун/ ҳарибн /Н/ дауысын бередн. Бул ҳарип те сөзде төрт жағдайда ушырасады.

Жеке ҳалда: ن ن ن ن ن ن

Сөз басында: ن ن ن ن ن ن

Сөз ортасында: ن ن ن ن ن ن

Сөз ақырында: ن ن ن ن ن ن

нан ان = نانا

тана تانا = نانا

нала نالا = نالا

банан بانان = بانان

табан تابان = تابان

набат نابات = نابات

لالا ابات غابات ال

ШЫҢҢЫҢУ: ن - ҳарибиниң төрт түрли секиллериниң ҳәр бирин алдыңғы етилген ҳариплерге қосып, төмендегидей етип жазып үйрениң: Мысалы:

تن لت نبت

ШЫҢҢЫҢУ: ана, тана, нана, банан, табан, набат, атан, нала, алан, талан сөзлерин араб ҳариплери менен төрт мәртебеден дәптерге көширип жазың.

Бесинчи сабақ.

М /мийм/ ҳароби /М/ дауысын бередиди. Бул ҳарип те сөзде тарт
турли көрinishке ийе.

Жеке ҳалда: م م م م م

Сөз басында: م م م م م

Сөз ортасында: م م م م م

Сөз аягында: م م م م م

таман	تامان	маман:	م ا م ا ن = मामان
там	تام	алма	ا ل م ا = الما
мат	مات	нама	ن ا م ا = فاما
аламан	الامان	аман	ا م ا ن = اماان
		мал	م ا ل = مال

Аман, тал, алма, **اماان قال الها**
мал ал

Ата, там аламан **اتما تام الامان**

Бала, талабан **بالا تالابان**

ШУНЫҢҒА: م /мийм/ ҳарбинин сөзде тарт секиллеринин ҳар бирин
дәптердин бетим толтырып язын.

ШУНЫҢҒА: мал, алма, нама, аман, таман, там, мама, мат, аламан, тала-
бан, сөзлерин тарт мәртебеден сулыулап дәптердин бетине
жазып үйренин.

مالا تام مانات اماان تالابان

Алтыншы сабақ.

ا - белгиси /ә/ дауысын береді. Бул хәриптің жазылуы /әлиф/ хәриби менен бирдей, тек /әлиф/ хәрибинің үстине /хәмзе/ белгиси қойылады.

Бул еки көринисте ушырайды.

Жеке қалда хәм сөз басында:

Өзинеч алдын келген хәрип пенен қосылып жазылғанда:

Бул хәрипте өзинен кейин келген хәрип пенен қосылып жазылмайды.

МЫСАЛ:

нәл

نأل = نأل

тән

تأن = تأن

ләм

لأمر = لأمر

мә

مأ = مأ

ләб

لأب = لأب

پ /пе/ хәриби /П/ дауысын береді. Бул хәрип те төрт түрлі көринисте ийе.

Жеке қалда:

پ پ پ پ

Сөз басында:

پ پ پ پ

Сөз ортасында:

پ پ پ پ

Сөз ақырында:

پ پ پ

лап

لاپ = لاپ

пәл

پال = پال

бап

باپ = باپ

пәт

پات = پات

пән

پان = پان

тәп

تاپ = تاپ

ләп

ماپ = ماپ

мәп

ماپ = ماپ

ШЫНДЫҒЫ: **ا** /ә/ хәм **پ** /пе/ хәриплериниң жазылуларын дегтердин бетине толтырып кеширип жазың.

ШЫНДЫҒЫ: тән, нәл, хәм, бәп, пәл, пән, мөп, ләб, лап, пәт, тап, бала, дада, ала, банан, табан, набат, тана, ата., алаш, нама, там, мада, аламан, талабан сөзлегин кеширип жазың үйрениң.

مشق

لاپ قابان فاما
قالابان قان بالاپال
قلنا قابات الا
جانان قانان ماپ
اطن قالان قاب
الامان مالا پات اليا
تام الا پات مابا فابات

س /син/ хариби /С/ дауысын береді. Бул харип те төрт түрге ийе.

Жеке халда: **س س س س**
 Сөз басында: **س س س س**
 Сөз ортасында: **س س س س**
 Сөз ақырында: **س س س س**

ش /шин/ хариби /Ш/ дауысын береді. Бул харип те төрт түрлі секілге ийе болып, ол **س**/син/ харибинен үстине қойылған үш нәт арқалы ажырадып тұрады.

Жеке халда: **ش ش ش ش**
 Сөз басында: **ش ش ش ش**
 Сөз ортасында: **ش ش ش ش**
 Сөз ақырында: **ش ش ش ش**

Бұл үш **ش** хәм **س** хариплерине мысалдар жазайық.

Асан **اسان = اس ان** тас = **قاس** — **اس**

Таслан **تاسلان = اس لان** сат = **سات** — **س**

басла **باسلا** сәят — **ساعت**

санаспа **ساناسپا** шат — **شات**

таласпа **تالاسپا** шаш — **شاش** шала — **شالا**

Төмендегі гәптерди оқық:

اسان شاش ال اسان الاسابالا اسان

شاناتاپ اسان ساناسپا قالاسپا

ШЫҢҒАҢ:

س /син/ хәм شى /шин/ хәриплериниң тебт түрәи жазылыу түрлерин жазып үйрениң:

ШЫҢҒАҢ:

قالا, سات, таяса, таслан, баса-бас, маля, бас, нома тал, шаппа, алдаса, басла, тасла, шяппа, ашпа, сатпа, санапта таласпа, сөзлерин жазып үйрениң.

مشق

مالا

تاسلا

باسلا

قالا سېا

الاسا

سال

باسا-باس

تاسلان

شالا

مشا سېا

مشاشى

سات

شېا

تاسېا

باسېا

باسا-باس

مالا-باس

ساتپا

مشا پېاس

اتپاس

سافاسېا

بالا ساپ

شالا

شال

Сөгизинчи сабақ.

Ж /re/ хәриби /P/ дауысын берип еки түрли жазуу секилине ийе.
Буа хәрип өзинен кейин келген хәриплер менен жалганбай жазы-
лады:

Көке халда хәм сөз

басындағы секили:

Өзинен аддын келген хәрип

пенги қосылып жазылған-

дағы секили:

тарт

ت ا ر ت = ق ا ر ت

асра

ا س ر ا = ا س ر ا

Басра

ب ا س ر ا = ب ا س ر ا

арлан

ا ر ل ا ن = ا ر ل ا ن

Төмендеги сөзлерди хәм гәплерди оқын.

سارا شاشی قارا طرات شانال

تارتیساتیا باسیا شانا ساپار اسپا تامپا

ШЫНЫҒЫ: Ж /re/ хәрибинин еки секилин жазып үйрениң.

ШЫНЫҒЫ: Өтилген хәриплерди күрәп сөз жазып үйрениң.

مشقی

قاسرا تامسار تارتیا اش اشیا شاشیا

شارپ شانال اسارطان

Тоғызинчы сабақ.

З /ze/ ҳарибин /z/ дауысын бередиди. Бул ҳарип те еки түрге ийе. Ол өзинен алдыңғы ҳарип пенен қосылып жазылады да, ал өзинен кейин келген ҳарип пенен қосылып жазылмайды.

Сөз басында ҳам
леке ҳалындағы секили
Өзнен алдын келген
харип пенен қосылып жазылғандағы секили:

азамат	ازامات	зат	زات = زات
заман	زمان	таза	تازا = تازا
намаз	نماز	азат	ازات

Төмендеги сөзлер ҳам гәлдерди оқың:

ازامات تازا بالا بازار ازات واماتلاس
ات سازلا سازان زالازار شاراپ اتانازار
بابانازار ياروشا شاراپ زات ال مارات تازا
بالا ازات اسپاز

ШЫҢҒЫҢҮ: ز /ze/ ҳарибиниң жазылуу түрлерин жазып үйрениң.

ШЫҢҒЫҢҮ: Өтилген ҳамме ҳариплерди қурап сөз ҳам гәлдер жазың.

مشق

بازار اسپاز شاراپ سازان سات

د /дал/ ҳариби /Д/ дауысын береді. Бул ҳарип те тек өзінен алдын келген ҳарип пенен қосылып жазылады ҳам еки секілге ийе.

Жеке ҳам сөз басында
келгендеги секилі:

د د د د د

Өзінен алдын келген
харипке қосылып жазыл-
ғандағы секилі:

د د د د د د

د - дәп
د آپ

дан а = دان ا - дана

бәдәр = بادار ب - бәдәр

алда = الدا ا - алда

салда = سالد س - салда

адәңда = ادامدا ا - адәңда

Төмендегі сөз хәм гәлләрдә оқы.

ارسلان . ادامدا . بارسامدا . اسپاندا . ساپاردا

ارمان . دارمان . شادلان . دالادامال پاداچار

ШЫҢҒЫУ: د ҳарибиниң жазылу формаларын үйрениң.

ШЫҢҒЫУ: د ҳарибине сөзлер хәм гәлләрдә курап жазың.

Он биринши сабақ.

ق /қ/ хәриби /K/ дауысын береді. Бул хәрип те төрт түрлі жазылуы секилине ийе.

Үге халда: ق ق ق ق ق

Сөз басында: ق ق ق ق ق

Сөз ортасында: ق ق ق ق ق

Сөз ақырында: ق ق ق ق ق

اق

қара - قارا

قاماق - камақ

қалақ - قالاق

تاماق - тамақ

қашан - قاشان

қатар - قاتار

Төмендегі сөздерді оқың.

امان اتقا قارا . ا ق قار . اسان مال قاما

اسان اباتقا تاماق سال . قارماق ساليما . ازات

قازان قازالا . مارات قلتار قالا

I. Жоғарыдағы үйренген хәриптерді қосып, құрап сөз хәм сөздер жазың.

غ /гайн/ /Г/ дауысын береді. Бул хәрип те төрт түрлі қазылыу секілдіне ийе.

Жеке халда:

غ غ غ غ غ

Сөз басында:

غ غ غ غ غ

Сөз ортасында:

غ غ غ غ غ

Сөз ақырында:

غ غ غ غ غ

غاز - газ

داغازا - дагаза

تاغا - тага

شاغالا - шағала

باغدا - бағда

غارغا - ғарға

باغ - бағ

قاغاز - қағаз

Төмендеги гәплерди оқын.

غازلار قانات قاغاز. باغدا المالار بار.

داغازاغا قارا. اق قاغازغا قاراما. قاراشاش

غازلارغا قارا.


ШЫҢҒЫ: غ хәм ق хәриплеринин қазылыу секиллерин дептерге жазып үйренин.

ШЫҢҒЫ: غ хәм ق хәриплерди ушырасатуғын сөзлер хәм гәплерди тауып қазың.

مشق

باغداش داغازاغا قارا. باغمان باغغا قارا

Он үшінші сабақ.

Ә Бул хәрип ески қарақалтақ тилинде /Е/ дауысын берип араб-парсы алипбесиниң  /хайы-хаууаз/ хәрибиниң ақырғы еки секилиниң тийкарынан алынған. Бул хәрип еки секилге ийе.

1. Өзинен алдын келген


хәрипке қосылып жазылама- 
ғанда ҳам жеке ҳалда:

2. Өзинен алдын келген

хәрипке қосылып жазылғандағы секили:

сәр -  нә -  мән - 

ер -  ел -  сән - 

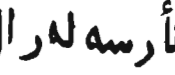



тәрле -  бес - 

неше -  ерте - 

нәрсе -  әмет - 

Төмөндеги гәплерди оқың.

Әрме  ҳәрипте  барме те  зараман.  сән дәм

ал.  сән арпайе  әмет  нәрсе  ларал аман

тәрле  ме.  сән қалә  м  бар.

Он төртінші сабақ.

ي - Й ئى - И ى - Ы

Бұл жоқарыдағы үш хәриптің элементлери араб тилиндеги /й/ сестин беріуші **ي** /йа/ хәрибинің тийкарында қарақалпақ тилинн фонетикасындағы араб-парсы тилинде жоқ -/ы/ хәмде -/и/ - дауысларын беріу үшін өзлестиріп алынған. Бұл хәриплер төрт түрлі жазылу сепкине ийе болып тек бір-биринен асты яки үсти белгилери арқалы айырылып турады.

ي /йа/ хәрибинің бұл сепки /й/ сестин беріу үшін қолланылады.

Жеке халда:

ي ي ي ي ي

Сөз басында:

ي ي ي ي ي

Сөз ортасында:

ي ي ي ي ي

Сөз ақырында:

ي ي ي ي

تاي اقا = تاي اقا

تاي اقا = تاي اقا

اي مان = اي مان

باي = باي

ساراي = ساراي

باي راق = باي راق

قاي ت = قاي ت

قاي راق = قاي راق

ئى /йа/ хәрибинің бұл сепки /и/ сестин беріу үшін қолланылады.

Жеке халда:

ئى ئى ئى ئى ئى

Сөз басында:

ئى ئى ئى ئى ئى

Сөз ортасында:

ئى ئى ئى ئى ئى

Сөз ақырында:

ئى ئى ئى ئى

МЫСАЛЛАР:

23

ت ئى ل = تىل

ب ئى ل ئى م = بىلىم

ئى ل م ه = ئلمه

پ ئى س = پىس

ش ئى ي = شئيه

ئى ز ل ه ر = ئىزلەر

ي /يا/ ҳарфикини буз секли /ы/ сесин берму ушун қолданылати:

Көке ҳалда:

ي ي ي ي ي

Сөз басында:

ي ي ي ي ي

Сөз ортасында:

ي ي ي ي ي

Сөз ақырында:

ي ي ي ي ي

ش ئى ق = شىق

پ ئى ش ئى ق = پىشىق

ق ئى ز ئى ل = قىزىل

ق ئى س = قىس

Төмендеги гәпләрди қосып оқың:

اغام قاله من الدى. ئنعم سادە بئن قاتى.
تسشقان ئنئنه قاراي قاشتى. قوزلارالها تهرئپ
اتىر. باغبان بئزله ردئ شاقىردى. بئزله
باغقا قىزغىپ قارادىق.

أمت أدە پلى بالا. ازات ئنئسئنه
دأنه شافىپ به ردئ. قاسم قاسقتى الدى.
اراقاشقە مەسەدى باراسان الدانىپ
قالدى.

ШЫҢҒЫҮ: **ى ئى ي** - хәриплериниң жазылу түрлерин қайта-қайта көшәрип жазың.

ШЫҢҒЫҮ: Әтигән хәрипләрди қурап жазып үйрәнгән сөзләрди пайдаланып гәпләр жазың.

Өн бесинчи сабақ.

ج /jam/ хәриби /Я/ дауысын береді. Усы хәрип секимен тийкаранда курылган.

/xa/ хәриби - /X/ - дауысын береді.

/xe/ хәриби - /X/ - дауысын береді. Бул хәриплер де назиматда төрт түрди секимге ийе. Бул үш хәрип ноқатлар арқамы бири-биринен ажырашып турады.

Мәке қалда:

ج ج ج ج

Сөз басында:

ج ج ج ج

Сөз ортасында:

ج ج ج ج

Сөз ақырында:

ج ج ج ج

ج ه م = جه م
ج ئ م = اجئم

ج ا ر ا س = جاراس
ج ا ل غ ا س = جالغاس
ت ا ج ئ = تاجئ

Төмендеги гәплерди оқын.

جالغاس اتلارغا جه م به رد ئى
بالالار جاغسقا باردى . سەن جاغلاسا.
اسان جامال ات شاپتى . جامال بايراق

Шығыу:

ج

хәрибине сөз ҳам гәплер тауып курап иясин.

الدى

ح - /ха/ хәриби
 ح - /ха/ хәриби.

/х/ - дауысын береді.

/X/ - дауысын береді.

Жеке халда:

ح ح ح ح

Сөз басында:

ح ح ح ح

Сөз ортасында:

ح ح ح ح

Сөз ақырында:

ح ح ح ح

ب أح أر = بأحار

ح أر = حار

ح ارئى پ = حارئى ج أح أن = جا حان

ح ئى ن ج ئى = حئى ح أب ت ه = حأپته

خ - /ха/ хәриби

Жеке халда:

خ خ خ خ

Сөз басында:

خ خ خ خ

Сөз ортасында:

خ خ خ خ

Сөз ақырында:

خ خ خ خ

خات
 خابار

پ اخ ت = پاختا

ت اخ ت = تاختا

راخ م ه ت = راخمه ت

اخ م ه ت = اخمه ت

Төмөндөгү гөпөрдө ошун хэм көширлп жазың.

مه ن پارا خاتتان خات الدم
 ته زته ز خات جاز
 التي قسر مئئب ارماغا
 پأریده ن زیات مئیرخان
 بشر له ربای بشر له جارلی
 بشر له رفامسلی ارلی
 قانا تنان قایر بلغان بار
 جأته غاریپ قأسه ره ربار

ШЫҢҢЫҢ: ح /ха/ хәрбиин жазып үйрөткн.
 ШЫҢҢЫҢ: - Гөпөрдө курап жазың.

و /ۋاۋ/ ھەرىپى - /ۋ/ - داۋىسىم بەردى. Бул ھەرп еки секилге ийе.

Бەке хэм сөз басында жазыл-
гандагы секили:

Өзинен алдыңғы ھәрипкер
менен қосылып жазылған-
дагы секили:

ۋ ۋ ۋ ۋ ۋ ۋ
ۋ ۋ ۋ ۋ ۋ ۋ

ۋل ۋقى قول
سول تول تولق
بولدى جولدا
شورتان بالق

Төмөндөгү сөзлөрдү оқуң хэм жазың.

ۋقى ۋقى جانە ۋقى
ۋل ۋتردى. ۋتارمەنەن ۋمار
ۋىلى ۋالەنت ۋەرلەن
ۋىلان ۋوسلار

ۇ - /uʉ/ ҳәрп қурамасы /ʉ/ дауысын бергү ушын қолданылады.

Көке ҳақда ҳам сөз басында
жазылғандағы секили:

ۇ ۇ ۇ ۇ

Өзинен ақдыңғы ҳәрпке қосылып
жазылғандағы секили:

ۇ ۇ ۇ ۇ

Төмендеги сөз ҳам гәплерди оқын.

س ۇ ر = سۇر

ق ۇ ل ا ق = قۇلاق

ب ۇ ل ا ق = بۇلاق

م ۇ ر ا ت = مۇرات

قوسلار ۇشتى . ولار ۇزاققا ۇزققا ۇشتى

مورات قوس اتىپ الدى

مشق

قۇربان قۇس ۇسلاپ الدى

قۇلان لار بۇلاققا كەلدى . و - مائىبى

قۇراماسى بىر قوشاق بىدای .

ۋ /ۋاۋ/ ھارپ كۇراماسى /Y/ داۋىسىن بەرگۈش ۇىن قوللانىلادى.
 بۇل ھارپ تە ۋ /ۋاۋ/ ھارپى تىيگارىندا كۇرالغان ھارپ.
 ھازىلغى ۋ /ۋاۋ/ ھارپىغىنە ۇساق.

ت ۋن = تۋن

ۋم ئى ت = ۋمئىت

ۋسە ن = ۋسەن

ۋى رە ن = ۋىرەن

ج ۋزى م = جۋزىم

بولجاپ ايتسام بولاجاقتى

ھاردايم ئىسىم ھاقتى

بالالار سۆيىپ بەرداقتى

مشق

ۋمئىت ۋشقىنلارنى ، كۆنگە شىقپا

ئىلدى ۋىرەن كۆلدە ۋىرەكلە ركۆپ

مۇرات كۆمىدە ئىككى ساپاقلاردىن قانارلادى

ۋ - /waʋ/ хәрип қурамы - /ʋ/ дауысын беркү ушын қолланылады. Бул да еки түрли жазылу сәйликке икә. Бул хәрип рус тилинен қарақалпақ тилине елгип келген /в/ дауысын беркү ушын да қолланылады.

سۆ

اؤ

ارزؤ

ت اؤ=تاؤ

س اى ل اؤ=سايللاؤ

اؤل ا-اؤلا

ت اؤل ا-تاؤلا

ج اى ل اؤ-جايللاؤ

س و شى-سؤشى

وقى و شى-وقشؤشى

مشق

اسقار تاؤلار انسىپ كنىشكە نە بتر

اؤلىغا كەلدى جاؤىن جاودى

بالمقشلا راۋىلغا قايتىۋ وئشنى تايارلانپ

انسىر.

ھارۋاقتادائسىم ھاقق

قىانات ويلا ما جور تقا

ھاغنا جور بارھا بالام

مالم باردەپ اسىپ تاسىپا

بىرە ۋلھرمەنەن جارسىپا

ورنىسىز جەردە تارسىپا

رەتئىندە سۆيلە بالام

اتىم ھوق دەپ ارسىپا

تونىم ھوق دەپ قارتىنىپا

ك /kəp/ хәрфи /K/ дауысы береди. Бул хәрп төрт түрлү
мазмуну сөзгә кирәк.

Мәкә халда:

Сөз басында:

Сөз ортасында:

Сөз аягында:

ك ك ك ك
ك ك ك ك
ك ك ك ك
ك ك ك ك

Төмөндөгү сөз хәм гәпләрдә оқын:

كوش كوز=كؤز
كؤل=كؤل

كؤمەك=كؤمەك

كؤلئىك=كؤلئىك

كەشتە كۆپشردە اداملار ازایدى.

كؤمەكشلەر كەلدى

مىشق

كۆلدە كۆپ شاغاللار بار

اسپاندا غازلار و شىپ بار

مەن كەشە كۆپ كەپتەرلەردى كۆردىم

мөре кедөсө оуақ болдм
 еткөзө рдөйи соуақ болдм
 көүлгө барсам қоуақ болдм
 барлғым жоқ болды мөтк
 көүздөн айтқанлы ыашм
 не көүрмөди ыалғыз ыашм
 ағарды көүпкөтөн ыашм
 айтқансыды ттлла мөтк
 шықтым көүзашып дөүнаға
 қарадм оузақ ыаға
 көткөн шыне тлөр заяға
 көүрдөм өн ыастан аяқ
 бөүрғарды айтса алкөтө
 (мөрдөк)

گ

/gəp/ хариби /Г/ дауысын береді. Бул хариптик де жазылыуы
/kəp/ хариби менен бирдей болып оннан устіндеги с'зыуы ме-
нен ажыралып турады.

Хеке халда:

Сөз басында:

Сөз ортасында:

Сөз ақырында:

г г г г г г
г г г г г г
г г г г г г
г г г г г г

Төмендеги сөз хәм гәлләрди оқын.

г ۋل = گوۋل

گ ۋزه = گوۋزه

ب ۋگ ئى ن = بوگ ئى ن

ت ە گ ئى س = تەگ ئى س

گ ۋش = گوۋش

گوۋل زار گوۋلگە سۆقويدى

گوۋلىمغان گە شە ^{مشق} كوۋك اسپاندا اوۋشپ

مورگەن غازلاردى كوردى گوۋزگى

بيداي پىشتى گە شىرگە قارا

белгиси буз да ك /кәп/ тийкарында болып қарақалпаққа /н/ дауысын беріуі үшін қолжанылады. Жазылуы болса /кәп/, /гәп/ хәриплері менен бірдей.

Кәке халда:

Сөз басында:

Сөз ортасында:

Сөз ақырында:

ك ك ك ك ك
ك ك ك ك ك
ك ك ك ك ك
ك ك ك ك ك

Төмендегі сөзлерді оқың:

ك
ت ك = كَال
ش ك = كَال
ج ك ا = كَال
ت ي ك ل ا = كَال
ك ش ي = كَال
ق و ك ي ز = كَال

Он сегизинчи сабақ.

ف - /фе/ хәриби. Бул хәрип төрт секилге ийе.

Жеке халда: **ف ف ف ف**

Сөз басында: **ف ف ف ف**

Сөз ортасында: **ف ف ف ف**

Сөз ақырында: **ف ف ف**

Бул хәрип тийкарынан араб-парсы тилләринен үчрп кәлгән сөзләрдә ушырасады. Бул хәрип европа, рус тилләринен кирип кәлгән /ф/ сесин билдириү ушын қолданылады. /Түркий халықларға /ф/ сеси тән болмаған/.

МЫСАЛЛАР:

افغان = **افغان**
فاري = **فاري**

چ - /чим/ хәриби. Бул хәрипте төрт секилге ийе.

Жеке халда: **چ چ چ چ**

Сөз басында: **چ چ چ چ**

Сөз ортасында: **چ چ چ چ**

Сөз ақырында: **چ چ چ ч**

Қарақалпақ тилинде /ч/ сеси араб-парсы, тажик, өзбек, европа хәм рус тилләринен кирип кәлгән сөзләрдә қолданылады.

МЫСАЛЛАР:

چشم = **چشم**
چين = **چين**

Әеирлер дауамында ата-бабаларымыз ески араб-парсы хәриплери менен түркий тилде жазып келген. Бирақ бул халықтың ғалаба сауатын ашыуда бираз қыйыншылықларға алып келди. Сонлықтан да бул халықлардың алдында араб әлипбесин әңгүайластыруу уазыйпасы турды хәм 1921-жылы араб жазуы реформа етилди. Бул халықтың сауат ашыун бираз жеңиллестирди.

Реформа талабына бола ески қарақалпақ тилинен араб тилиндеги bazıбир хәриплер түсирилип қалдырылды.

Бул түсирилип қалдырылған хәриплер төмендегилер:

ظ /за/	ظ ظ ظ ظ ظ ظ
ذ /зал/	ذ ذ ذ ذ ذ ذ
ض /зат/	ض ض ض ض ض ض
ث /се/	ث ث ث ث ث ث
ص /сат/	ص ص ص ص ص ص
ط /та/	ط ط ط ط ط ط
ع /айн/	ع ع ع ع ع ع

Қарақалпақ тилиндеги /з/ сесин беруу ушын араб әлипбесинин

ز /зе/ хәриби алынды. Ал ظ /за, ذ /зал/, ض /зат/ хәриплерги беретуғын сеслер тек араб-парсы тиллеринен кирип келген сәзлерде ушарасатуғын болғанлығы себепли бул хәриптердин беретуғын сеслери қарақалпақ тилиндеги /з/ сеси менен бериледи.

Қарақалпақ тилиндеги /с/ сесин беруу ушын س /син/ хәриби алынып араб әлипбесиндеги ص /сат/ хәриплери түсирилип қалдырылды. Бул кейинги еки хәрип те араб-парсы тилинен алынған сәзлерде ушрайды, бирақ олар қарақалпақ тилинин фонетикалық нызамларына бойсынып халықта /с/ сеси менен айтылғанлықтан бул сести тек س /син/ хәриби менен берууге уйғарды.

ط /та/ хәриби алынбады, өйткени қарақалпақ тилиндеги /т/ сесин ت /те/ хәриби менен беруу жеткиликли еди.

ع /айн/ хариби де тек араб тилинен кирип келген сөзлөрдө қолланылады. Бул харибтин беретугын сесинин қарақалпақ тилине тән емеслиги нәтижесинде реформаланған араб алипбесине киргизилмеди.

Араб алипбесине парсылар тәрепинен киргизилген ژ /же/ хариби де алынбады. Қарақалпақ тилинде /ж/ сески ج /жим/ хариби арқали бериледи.

ژ - хәғжиби еки түрли сескиге ийе.

Сөз басында хәм жеке қалда

Сөз ортасында.

ژ ژ ژ ژ

ژ ژ ژ ژ

مَشَق

حَظَّ مَنظُور لَطِيف

عَمْر شَايِر خِصْر

حَاضِر حَالِيص فَعْل عِلْم

شُعْلَه فُرُقْت قَلْبِ قَالِم

مَغْرِيْب قَاضِي قَرْمَن

صَاحِب قَمَد نَظَر تَعْلِيم

شِيفَا غَيْر مَسَافِر

Машқ	شَق
қамар	قَمَر
сафар	سَفَر
камар	كَمَر
мактаб	مَكْتَب
зауқ	زَوْق
шараф	شَرَف
ғариб	غَرِيب
зар	ذَر
уақт	وَقْت
ғайры	غَيْر

2. Кәсра ямаса зир, [/] Бул белгини "астын" деп атайды. Бул белги ҳариптин астына қойылып ҳам сол ҳариптен кейин қысқа /и/ яки /е/ дауысы бар екенін билдиреди.

МЫСАЛ:

بِ تِ مِ سِ لِ

بِ تِ مِ لِ
بِ تِ سِ لِ

фида - فِدا

китаб - كِتاب

надир - نادر

ризқ - رِزق

шерик - شريك

ҳадийсе - حادِثه

ҳаюм - حاكِم

қыран - قِران

шағирд - شاگرد

مشق

حاضر گوردش

حاضر گيرفتار
قران سېھر

Дәғәдә яки пәдә [۲]

Бул белги хәриптин үстине қойылып хәмде сол хәриптен кейин қсықа /у/ дауысының бар екенлигин билдиреди.

МЫСАЛ: خُ دُ لُ жуда

жуда

خُ دُ لُ кулф

кулф

кулқ

гул

булбул

гулшан

хурма

хумар

хуки

مُشَق

شُعْلَه

مُرِيد

مُنَاسِب

مُنْتَى

جُدا

خُدا

قُلف

خُلق

گُگل

بُلبُل

گُلشَان

خُرْمَا

خُمار

خُكْم

نُسَخَه

مُسَافِر

Таштид [ب] қосарланғу дегенди билдиреди.

Таштид белгиси ҳариптин үстине қойылып ҳам сол ҳарип қосарланып яки күшейтилип оқылады.

нақш

فَقَّاش

аууал

أَوَّل

миннат

مِنَّت

миллат

مِلَّت

салла

سَلَّه

бақдал

بَقَّال

муъаллим

مُعَلِّم

макнар

مَكَّار

мунаррам

مَكْرَم

ғалла

غَلَّه

مَشَّق

مَكَّار

كَلَّه

فَقَّاش

مُعَلِّم

مِلَّت

سَلَّه

Тәңгүн фатха, [//] Бул белги тек араб тилинен кирип келген сөз-
лерде қолданылады хәм сөз ақырында келген /әлип/ хәрибинин
үстине қойылады. Бул белги /ан/ деп оқылады.

بَعْضًا تَقْرِيْبًا قَصْدًا مَثَلًا
баъзан тақрибан қасдан масалан

شَخْصًا أَوْلًا حَقِيْقَةً
шахсан аууалан хақиқатан

Тәңгүн кәсә [//] соңғы хәриптин астына қойылып "ян" деп
оқылады. Бул белги тек араб тилинин өзінде ушырады.

مَكْتُوبٍ كِتَابٍ كَلَامٍ نَوْدٍ
мактубин китабин каламин нурин

Тәңгүн даһма, [ء] Бул белги араб тилинде атлықлардын ең соңғы
хәрибін үстине қойылып "ун" деп оқылады.

طَلَبٌ جَمَالٌ مُلْكٌ مَنَازِلٌ
талабун камалун мулкун манзилун

ҲАМЗА [ء] белгиси унлини /дауысلىنى/ үнсизден /дауыссыз/дан ҳам бирге келген еки дауысلىنى айырып туруу ушын ҳәрип үстине қойылады.

таъсис

تأسيس

таъсир

تأثير

عائلة

оила $\bar{\text{I}}$
 МӘДДЕ [э] сөздин басына $\bar{\text{I}}$ /әлиф/ үстине қойылады. Бул дауысты /о/ деп оқуу ушын қолланылған. Бул [O] дауысы хәзирги өзбек тилиндеги /она/ сөзиндеги биринши ҳәрип. Ал бул дауыстын тийкаргы келип шығуу парсы-тәжик тилинендур.

одаб

آداب

она

آنا

СУКУН [◌ْ] белгиси бууыннын жабық екенин билдирип, бууыннын кейиндеги ҳәриптин үстине қойылады.

мактаб

مکتب

марҳамат

مرحمت

УАСЛА [◌ِ] белгиси араб тилиндеги анықлық артикли билган /ал/ сөзинин үстине қойылады. Бул белги қосыу дегенди билдиреди. Бул белги қойылған сөз қосылып оқылады.

طالب العلم

талиб-ил-илм

دارالفنون

дор-ил фукун

САҢЛАР: Ески қарақалпақ жазығында әсірлер бойы араб хәрипләри менен бир қатарда араб санлары да қолланылып келген.

АРАБ САҢЛАРЫ ТӨМӨНДЕГІЛЕРДЕН ИВАРАТ:

—	1	٦	6
—	2	٧	7
—	3	٨	8
—	4	٩	9
—	5	١٠	10
		٠	0

Араб жазығында хәриплер оннан шөлке қарай жазылып қам оқылса санлық белгилери керисинше, тап бизин хәзирги санлық белгилери-миздей, шөптен онға қарай оқылады.

МӘСӘЛЕН:

١٢	12	١٩٦	196
٢٤	24	٢٣٧	237
٥٦	56	٨٦١	861
٧٩	79		
٩٣	93		

Шынығы: Төмендеги санларды оқын.

١٢٥٠
١٩٨٧
٥٧٢١

٩٨٧٥
٢٢٧٧
٢٣٧٩١

٥٧٠٢٧٩
١٩٢٢٥٢٧
٧٨٧٧٢٢

Араб әліпбесіндегі хәриптердің хәр қайсысы белгилі бір сан мәнісіне ийе. Санлықтарды хәриптер менек берікү жолы әбжәд есабы деп аталады. Әбжәд есабы бойынша араб хәриптерінің санлық белгілері төмендегіше:

ا - 1

ب - 2

ج - 3

د - 4

ه - 5

و - 6

ز - 7

ح - 8

ط - 9

ی - 10

ك - 20

ل - 30

م - 40

ن - 50

س - 60

ع - 70

ف - 80

ص - 90

ق - 100

ر - 200

ش - 300

ت - 400

ث - 500

خ - 600

ذ - 700

ض - 800

ظ - 900

غ - 1000

Төмендеги араб-парсы тиллеринен кирип келген сөзлерди оқун
хам көширип жазын.

مُرَاد	اب حَيَات
مُرِيد	اِبْدَأْ
فُرْقَت	اِخِر
مُبَارَك	اَسْبَاب
نُسْخَه	اِسْم
شُعْلَه	فَادِر
شُكْر	حَاضِر
مُنَاسِب	ذِهْن
أُمِيد	سِهْر
خُلُق	خَالِص
خُمَار	شَاكِر
كُل	قَلْب
بُرَان	جُدَا
خُرْمَا	

گرفتار

گذر

گردش

قلم

کلام

کد خدا

قوم

قاضی

فصل

فرض

غیر

شاطر

قدرت

شیخ

مغریب

مفتی

منتظر

منظور

مشرق

مسلم

مسافر

مخمس

ننگ

لطیف

مَكَار	شَرِيفِي
اَوَّل	مَسْرُودَار
كَلِّه	ذِيوَر
مِنْت	رَسُوْل
مِلَّت	مَشَا
مُعَلِّم	بِنَا
قَصْد	حَوَافِيق
طَهَارَت	غُبْر
ذَوِقِ صِفَا	عِلْم
مَاجِب	تَعْلِيْم
كِرَامَت	بَلْبَل
دَوْلَت	كَلْشَان
صَاحِبِ قِرَان	

شَيْطَان

بَقَالَ

خَوْضٍ

خِضْرٍ

بَدَلٍ

بَيِّنَاتٍ

نَظَرٍ

هكى پازنا

شويىن مەنەن ۋستالىق ەتەپ تۇرلى
 سدس نام قۇرال اُسباپ لارن سوغاتۇمىن
 بشر شويىنشى ۋستا شر كۇنى هكى پازنا

قۇبىپ شىعارغان ەدى

پازنانىڭ بىرە ۋى كە شىكىپ ساتىلىپ
 كەتتى قالغان بىرە ۋىنە قارىدار كەلمەدى
 تات باسىپ دۇكاندا جاتا بەردى بشر
 سەبەپ بەنەن بشر زامانلاردا ساتىلغان
 پازنا ۋستانىڭ دۇكانىنا كەلدى
 ۋزنىڭك بىرگە قۇبىلغان دوستىن
 كۇرئىپ قالدى ول ەلە جاتىر
 ساتىلغان پازنا دىمقاننىڭ قولىندا جىر
 ايدانغانى سەبەپلى اشلىپ چارقىراب تۇر
 ەدى دۇكانداغى پازنا بولسا قاراپ

جاتقانى سەبەپلى زاڭلەپ قالغان
 دەدى زاڭلەگەن پازنا جواسىنىڭ شىرايىنا
 قىزغىپ ايتتى: سەن نە ئۇشش بونىكداي
 چارقىراپ سوپ سۇلۇ بولسە، كەتتىڭ!
 دەدى چارقىراغان پازنا «دسەن ئس
 قىلماي بىر جەردە جاتا بەرگەن سوڭ
 توتغىپ قالپىساڭ مەن كۆندە ئسلەگەن
 سەبەپلى تاتىم كەتسە چارقىراغانمان»
 دەدى

ایدگه

ايرته ایام زمانیندا اول زمانینک
 قادینیندا چین غیس خان دئیایا کیلیب
 قیرق یل پادساهلیق دوران سوریب
 چین غیس اوغلی توقتاویل بول هام قیرق
 یل پادساهلیق پادساهلیق دوران سوردی
 توقتاویل اوغلی توقتامیس التی ایلیق
 نوغایلیغہ پادشاه بولدی تهقتامیس زمانیندا
 ایدگه نیک اتاسی بابا توکلی شاجلی عزیز
 اناسی پریراد ایدگه توره شولاردان
 بولوپ دونیاغا کیلدی سبب ایلانوب
 توقتامیسنک قولیندا ایر جتوب کمال
 غا کیلدی اون تورت یاشیندا خواجہ
 دان قراقاش پریرادنی قیرق یگیتگا

باش بوليب آليپ (آليپ) بوردى توقتاميس
 نيك نجه ميگ يلقى سى بار ايردى قيرق
 يگيت گا باش اتىب انى يلقى باشيندا
 قوبدى توقتاميسنيگ ايشيگينده اغاي
 طاغاي دىگان ايگى سى بار ايردى بيلار
 پراخورد بولدى بيلاردان قاشقان قارا
 لار نجه بوردى ايدگه تورە سى
 عاز بولدى انى ايلين نوغايلى شوغاي
 اوشدى انى طاغاي ايگى سى ايدگه
 تورەنى شوغول تورە انى ايلين ارغايان
 توقتاميسنا تورە يا نوغول بولدى اغاي
 طاغاي ايگى سى نيك شوغول تيلر
 بيلان يراق قا اوطار نيك تورە

بختى ايتتوروب ايدگه تورهنى شا
 قيريب آليب خزمتدا قويدى، ايكي
 شوغول نيك تىلى بيلان ايكي دوستى
 بار ايدى، اولتورغان ايدى انغوسين
 تنغوسين دىوب آت براقوغون
 ايدى

(بهليايه و تاره پئنه ن جازىپ الينان)
 ايدگه داستانمان)

قرا قالقاق خلقى نىڭ تارىخى ايتىپ
شغارغان حكايتى

رسول الله بىراق مۇنبىپ
قاپ خوسىن بارغان ايكان
خُدا بىرلان زار آتوسوب
خى دىدارىن كورگان ايكان

ابو بكر خَضْرَت مُمْر
گل يوزلارى شمسى قَمَر
عيان على شى رى حيدار
يَيْغَمْبَر نىڭ يازانى ايكان

اوتىز اوچتىڭ صَحَابە سى
جمله عَسْرَب قَبيلە سى
خُدەت ايتىلار بۇرشە سى
يَيْغَمْبَر نىڭ زمانى ايكان

كورىكلەر خلقنىڭ شجرەسى

ايشىت شجرەنىڭ معنى سېن

برشەنىڭ اتا باپاسىن

ايتىپ بيان قىلغان ايكان

اتاسى مالك ايكى كېشى

پېغېرنىڭ صَحْبَسى

اناسى قازاق يىڭ باباسى

شوتان الامش توغان ايكان

مالك تىڭ اۇغلى رازحق

ياشلىيىندا قوبدى غولفاق

كىگان ايكان قراقالناق

شوندان قراقالناق بولغان ايكان

سَحرَا خلقى كوچوب گيزماك

كېشىتلى ەردان دۇن تۇرماق
قالقاق نىڭ اۇغلى دور اوزىك
اوزىك بىكى بولغان ايگان

اُزىك ياشىندا اُويلاندى
اُون بەشىندە اۇغلى بولدى

انىڭ اتىن جيان قويدى
جيان باطر بولغان ايگان

جياننىڭ يوقدور آغاسى

ياكە اينالاش اينوسى

جيان قوماق نىڭ معنى سى

قىز اۇڭ ياقدا توغغان ايگان

(بەلبايو تارەپتىنمن جازىبە المنغان)

شەجىرە دەن

توغغان ایروور اول ایکی سی
 اول گنه گس بولغان ایکان
 جیان ضعیف نی کوپ آلدی
 اوچ ضعیفی بولغان ایکان
 بای بچه دان مایقی توغدی
 سفای لیتق بولون قودی
 اوزار دان اوری بی توغدی
 خان آتاسی بولغان ایکان
 مایقی نینگ اوغلی جایلغان
 آنالیقی دور آق چولپان
 جایلغان اتی اوران بولغان
 قونکرات فا اوران قالغان ایکان



УТЕГЕНОВ КУАТ, ИСМАИЛОВ КАЛИМБЕК

СТАРОКАРАКАЛПАКСКАЯ ПИСЬМЕННОСТЬ

для учащихся средней школы и
самостоятельно изучающих

На каракалпакском языке

Издательство "Билим"
Нукус - 1992

Редакция басшысы Ө.Байтөпесов
Редактор Т.Сейтов
Техредактор З.Алмауратов

Рамаарда басыуға рұқсат етилген уақты 25.II,92 жыл.
Қағаз форматы 60x84 I/16 № 2. келесі 4,00 баспа табақ,
есеп башпа табақ. 3,56
Буыртпа №/3 Тиражы 20000. Бақасы шөртнама бойынша.
"Билім" баспасы 742010. Нөкіс қаласы, Калинин көшесі, 62.

Қарақалпақстан Республикасы Баспа сөз бойынша Мәмлекетлик
комитетинин "Правда" газетасынын 50 жыллыгы атындагы Нөкіс по-
лиграфкомбинаты, 742000 Нөкіс қаласы, К.Маркс көшесі, 9.

"БИЛИМ"